

Editorial

Το Σύνταγμα του 1975 φέρει ανεξίτηλα το αποτύπωμα ενός συμβιβασμού, που συνδέεται ή και αποτελεί μήτρα και άλλων, επιμέρους συμβιβασμών. Ο μεταπολιτευτικός συμβιβασμός συνίστατο, καταρχήν, σε μια αντιφατική συνθήκη, η οποία, όμως, δεν εκτράπηκε ποτέ σε πρόδηλη δυσαρμονία: από τη μια πλευρά, ο Κωνσταντίνος Καραμανλής και η Νέα Δημοκρατία κρατούσαν τα ηνία της μετάβασης από τη στρατιωτική δικτατορία στη φιλελεύθερη δημοκρατία, έχοντας μια συντριπτική υπεροχή σε κοινοβουλευτικό επίπεδο· από την άλλη, η κοινωνική εγρήγορση κινούνταν σε ιδιαίτερα υψηλά επίπεδα και τροφοδοτούσε διαρκώς έναν πολιτικό και ιδεολογικό ριζοσπαστισμό, ο οποίος διεκδικούσε να εμβαθύνει τη διαδικασία του εκδημοκρατισμού και να μην επιτρέψει την απλή επιστροφή στο προδικτατορικό θεσμικό πλαίσιο. Αυτή η αντιφατική συνθήκη αποτυπώθηκε στη συντριπτική νίκη της Νέας Δημοκρατίας στις εκλογές της 17ης Νοεμβρίου 1974 αλλά και στην ευρεία επικράτηση του αντιμοναρχικού στρατοπέδου στο πολιτειακό δημοψήφισμα της 8ης Δεκεμβρίου 1974. Πρωτίστως, όμως, εκδηλώθηκε κατά τη διαμόρφωση του Συντάγματος του 1975, με αποτέλεσμα το αυταρχικό στοιχείο του κυβερνητικού σχεδίου να υποχωρήσει σε κρίσιμα σημεία στα οποία προκρίθηκε τελικά μια αρκετά πιο ευρύχωρη κατοχύρωση των θεμελιωδών δικαιωμάτων, με κορωνίδα την κατάργηση του εμφυλιοπολεμικού Παρασυντάγματος.

Στο πλαίσιο αυτό, το νέο Σύνταγμα βρέθηκε στο μάτι του κυκλώνα και, όπως ήταν επόμενο, αποτύπωσε διαφορετικές, αποκλίνουσες και, σε κάποια σημεία, ακόμα και αλληλοσυγκρουόμενες αντιλήψεις για την πολιτειακή οργάνωση της Χώρας. Η κατοχύρωση της δυνατότητας ευρείας παρέμβασης του κράτους στην οικονομία, φτάνοντας ακόμα και στην κρατικοποίηση επιχειρήσεων κοινής ωφέλειας ή ζωτικής σημασίας για το κοινωνικό σύνολο, συνδυάστηκε με τη ρητή κατοχύρωση της ιδιοκτησίας και της ιδιωτικής οικονομικής δραστηριότητας. Η πληρέστερη σε σχέση με κάθε προηγούμενο ελληνικό Σύνταγμα κατοχύρωση της θρησκευτικής ελευθερίας συνδυάστηκε με την αναγνώριση της ορθόδοξης χριστιανικής θρησκείας ως επικρατούσας. Το μείγμα φιλελεύθερων και σοσιαλιστικών, συντηρητικών και προοδευτικών, αυταρχικών και φιλελεύθερων, ατομικιστικών και κοινοτιστικών, θρησκευτικών και κοσμικών στοιχείων δεν περιορίζεται, προφανώς, σε αυτά τα δύο παραδείγματα, αλλά αγκαλιάζει το σύνολο του Συντάγματος, το οποίο, μέσα από ποικίλα κανονιστικά δίπολα, αντανακλά τον πολυεπίπεδο και, συχνά, εύθραυστο μεταπολιτευτικό συμβιβασμό.

Ο εν λόγω συμβιβασμός άμβλυνε αλλά δεν εξάλειψε τα ίχνη των μεγάλων διαιρετικών τομών που είχαν ως τότε σημαδέψει την Ελλάδα του εικοστού αιώνα, καθώς ο Εθνικός Διχασμός και, ιδίως, ο εμφύλιος πόλεμος εξακολούθησαν να ορίζουν πολιτικές και ιδεολογικές διαχωριστικές γραμμές. Αντίστοιχα, δεν εξαλείφθηκε η τάση προς ένταση αυτών των διαχωριστικών γραμμών, όπως απέδειξε, στη δεύτερη δεκαετία του 21ου αιώνα, η διαμόρφωση της διαιρετικής τομής Μνημόνιο-Αντιμνημόνιο. Οι ρίζες των εν λόγω τομών στον κοινωνικό διαφορισμό τις καθιστούν ανθεκτικές και εμποδίζουν τη σύγκλισή τους σε κάποιον κοινό παρονομαστή. Από θεσμική άποψη, κατά προέκταση, οι διαρκώς αναζητούμενες συναινέσεις δεν είναι εύκολο να επιτευχθούν, καθώς το κοινωνικό, πολιτικό και ιδεολογικό έδαφος δεν φαίνεται να τις ευνοεί. Έτσι, αντιμετωπίζοντας, τις τελευταίες δεκαετίες, ριζικούς και απρόβλεπτους μετασχηματισμούς του κράτους και της κοινωνίας, η συντριπτική πλειοψηφία των ερμηνευτών του Συντάγματος του 1975 δυσκολεύεται να εξοικειωθεί με τον δυικό αριθμό στον οποίο θεμελιώθηκε το φαντασιακό και συντάχθηκε το γράμμα του Συντάγματος του 1975 (βλ. και το [Editorial της 10.7.2026](#)).

Ο Παναγιώτης Αρβανίτης περιγράφει, στο άρθρο του, τη διαδικασία διαμόρφωσης του Συντάγματος του 1975, εστιάζοντας την προσοχή του στον συνδυασμό αναχρονιστικών και εκσυγχρονιστικών στοιχείων. Αξιοποιώντας τα δεδομένα της συνταγματικής ιστορίας και τις προπαρασκευαστικές συζητήσεις ενώπιον της Ε' Αναθεωρητικής Βουλής, αναδεικνύει το ιστορικό, θεσμικό και κοινωνικοπολιτικό πλαίσιο εντός του οποίου έγιναν οι επιλογές που αποτυπώθηκαν τελικά στο συνταγματικό κείμενο. Η μορφή του Κωνσταντίνου Καραμανλή και, γενικά, ο ηγετικός πυρήνας της κυβερνητικής παράταξης έπαιξαν καθοριστικό ρόλο, όχι όμως τον αποκλειστικό, με αποτέλεσμα το νέο Σύνταγμα να είναι καρπός πολλών επιρροών. Όπως επισημαίνει χαρακτηριστικά ο συγγραφέας, το τελικό κείμενο, «μετεωρίζεται μεταξύ της ιδέας ενός ισχυρού κράτους-θεματοφύλακα και τον κίνδυνο του εσωτερικού εχθρού από τη μία, και του εκσυγχρονισμού και της κοινωνικής αλλαγής από την άλλη».